

RÁBA GYÖRGY

Babits ünnepére

1924-ben született Budapesten. Költő, műfordító. Legutóbbi írását 2008. 2. számunkban közöltük.

A verseket és költői problémákat közlő *Parnasszus* folyóirat egyik tavalyi száma *Babits redivivus* címen több hasznos tanulmányt jelentet meg. A periodikában Sipos Lajos sok eredeti kutatáson alapuló észrevétellel árnyalt, szinte teljes pályaképet ad, *Az európai irodalom történetét* Pienták Attila nem egy új szemszögből világítja át, Nédli Balázs a költő fordítási technikájáról szólva főként latin költők tolmácsolását kutatta érdekes eredménnyel, Mátyus Norbert egy kiadatlan Verlaine-fordítást ad közre hozzáértő kommentárral. De ugyanebben a folyóiratszámában jelent meg egy kortárs költő interjúja, mely Babits líráját, még prózáját is szenvedélyesen elmarasztalja.

Az irodalmi életben bárkinek lehet kritikai véleménye még klaszszikus elődökről is, csak az alkotó személye sérthetetlen egy íratlan becsületkódex szerint. Az említett nyilatkozó azonban rosszul olvassa Babitsot. Többek közt unalmasnak, kínosan üresnek találja, és humorát fürkészve csupán néhány megnevezetlen korai verse „hamvasságát” ismeri el.

A humoron kívül számon tartunk más, vele rokon esztétikai szemléletformát: ilyen a groteszk, a játékosság vagy a paródia műfaja. Babits első kötete (*Levelek Írisz koszorújából*, 1909) számos idevágó szemléletformáról tanúskodik. A bravúros *Mozgófénykép* egy füst alatt detektívhistória és a korabeli némafilm paródiája, ugyanakkor az eleven történet az epikus előadás menetét is kifigurázza; *A világgosság udvara* is paródia, a hőskölteményé, a fiatal költőnek annyira kedves eljárásával a fennkölt kompozíciót természetes motívumokkal ütköztetve; a *Fekete ország* a tragikus életérzés gondolati absztrakcióját jeleníti meg érzékletes látomásban; a *Darutörpeharc* a *Holnap* körüli sajtócsatározások festőien különc allegorizálása; a *San Giorgio Maggiore* drámai monológja igazi élményköltészet, mégpedig a valóságban átélt tudatfolyam poétikai újításszámba menő reprodukciójával; *A templom! Röpiül!* rémálom a ritmusterv játékosságával elbeszélve, rögtön így kétségbe is vonva a téma lidércességét. Mindez csupán mustra már az első kötet gazdagságából.

De Babits, aki filozófusnak készült és magatartását mindvégig meghatározta élményeinek, akár tapasztalatiak, akár tudatiak voltak, fogalmi átsugárzása, Bergson filozófiájának megismerése nyomán, legkorábban 1908 végétől, líráját a világ megismerésének fogta föl. „Akit ez a gondolkodás egyszer megérintett: alig láthatja többet a világot pontosan úgy, ahogy azelőtt volt szokása” — fogja írni élete delelőjén.¹ Bergson filozófiájából kiváltképpen az előhívható és önkéntelen emlékezet (*Matière et mémoire*) és a rengeteg variációban tetőző

¹Könyvről könyvre: Bergson. Nyugat, 1933. II. 360.

²Babits egyes verseinek keletkezéséről. Gál István közlése. Irodalomtörténet, 1975. 2. 459.

életlendület tana (*L'Évolution créatrice*) ösztönözte líráját. Az emlékezés versgerjesztő szerepére szemléletes példa az *Esti kérdés*. Ihlettörténeti vallomásában maga Babits tárja föl, hogy a vers kezdetét félretette, nem tudván, „mi jön ki belőle”.² A „félretett” szöveg az első tizenkét sor, az éjszakának, az ifjú Babits kedvelte Nietzsche szeretett időszakának magasztalása. Az *olyankor* határozószóval önéletrajzi motívumok kerekítik ki a verset olyannyira, hogy még Szabó Lőrinc és Rédey Tivadar is egy mondatnak olvasta az *Esti kérdést*. Az előhívható emlékezésből is ered egy villamosutazás filmszerű életképe, a *Haza a telepre*, mint ahogy a *Csengetyűsfű*, ez a szemetest megjelenítő zsánerrajz is hasonlóképpen születhetett, vagy a próbababú látványát (*Merceria*), egyszersmind való és látszat alakot öltése aligha születhetett volna meg Bergson bátorítása nélkül. Ez a példa a mai magyar lírának a hétköznapi élet jelentőségeinek átlényegítését ösztönzi.

A nyilatkozó kortárs költő unja Babitsot. Alkalmasint kevésbé érdeklik a költészet műhelyproblémái. Különbözik majdnem valamennyi Babits-versben meglelné egyiket, másikat. A *Tett* folyóiratról és munkatársairól írva Babits már 1906-ban korántsem szemellenzősen fejtette ki poétikai nézeteit. Elválasztva, ocsútól a búzát, a szabad vers poétáit, Kassákot külön is méltatva, a futuristáktól, az avant-garde honi előőrseit a maga hajlama szerint a hagyományokkal, magyarral és világirodalmival rokonítja, és helyénvalón nevezi meg szimultanizmusukat, mint jellemző poétikai eljárást. Egyáltalán a Nyugat költőit, elsősorban Babitsot és Kosztolányit, majd Szabó Lőrincet, akit a nyilatkozó is tisztel, foglalkoztatta az avant-garde. Álljon itt példa gyanánt a húszas évek elején alkotott néhány Babits-vers címe, mint a *Csövek, erek, terek*, *Hús-szigetek a kőtengerben*, *Utca estefelé*, *Utca délelőtt*, *Himnusz expresszionizmusa*, és a föl-sorolást folytathatnám. Kosztolányi teljes *Meztelenül* kötetére hivatkozhatom, Szabó Lőrincnek a *Kalibán* és a *Sátán műremekei* meg a *Fény, fény, fény* kötetei vallják meg az új formakeresés hatását.

De fölmutathatom Babitsnak az avant-garde-hoz hajazó formateremtő szándékát már ifjúkorában. 1913 márciusában közölte a Nyugat *Vakok a hídon* című képversét, két évvel a *Tett* megjelenése és egyvel Apollinaire legkorábbi kalligrammái előtt. A vers tipográfiájának függőleges és vízszintes szedése sem csak érzékeinknek üzenő „látható” költészet, hanem a jelentésnek, a hídnak mint a sors többsúlyosságának allegorikus lenyomata. Mintája pedig hazai, Fábchich Józsefnek 1804-ben Győrött megjelent Pindaroszkötete: ott bukkanhatunk például serlegalakúra tördelt bordalra. Ám ha a nyilatkozóknak csak a humor a zsinórmértéke, Babits bőségére jellemzően dúskálhat benne. A már említettekén kívül rálelhet az *Aliscum éjhajú lánya* szerepvers naiv monológjában, a *Minét* mulatságos zsánerrajzában, majd a pittoreszk *Cigánydalban* és a bájos *Gretna Green* kispikájában, sőt önróniát fedezhet föl a röpke *Modern vázlat* erejéig, utóbb önrónia színezi a *Medve-nótát*. A mai posztmodern köteteket betöltő nyelvi iróniával is eljátszik az Egy-

fajta kultúra, aztán a nevelt lányát ábrázoló Ildikó és a *Rímek* merő játékos humor. Végül ott a *Jónás könyve*: a súlyos történetet sok humoros és groteszk leírás tarkítja.

A mai magyar költészetben látom hasznosulni Babits főként Bergson életlendület-elvének serkentésére hétköznapi tapasztalatokból, esetleges élményekből írt remekeit. Így el-elcsavargó ebéhez intézett, a gondviselés példájába átnövő, szintén humorral dúsitott *Ádáz kutyámat*, az értékmegőrzést hirdető életképet, *A gazda bekeríti házát*, a *Szobafestés* közönséges velejáróiban a lelkiismeret ébredését is érzékeltetve, *A kedves arcképében* végtelen és véges viszonyát észlelheti, lévén az élő modell alakmása keretbe szorítva. Ez mind-mind mustra az érett Babits életközeli, izgalmasan formakutató művészetéről.

A kortárs nyilatkozó nyilván *A lírikus epilógjára* célozva elitélően alkalmazza az „ideologikus” szót. Ha tájékozottabb volna a tárgyban: ezt a szonettet költője huszonéves korában írta, ebből teljes költői életművet meglátolni nem lehet. Én remekműnek tartom. Ha pályatársamnak a szonett mint műforma ellen volna kifogása, figyelembe vehetné, hogy a tegnap és a ma költői közül Robert Lowell testére szabva rendszeresen alkalmazta, ahogy az ő nyomán Orbán Ottó tette, és manapság Bertók László él vele. (Különben nyilatkozatában, gondolom, előadóművészként Tímár Józsefre utalt volna: a György keresztnév sajtó- vagy tollhiba.)

Irigylem pályatársamnak azt az élményét, mellyel majd ráeszmél Babits költői művészetére, talán egyik vagy másik prózai művére is. Ünnepi megemlékezésem arra kívánt ébreszteni, hogy ez a fennjáró elme verseiben mind az öt érzékével észleli az életet. Dienes Valéria jegyezte föl róla, hogy gyermekkorában minden falevelet megkóstolt, mert valamennyi ízét meg akarta ismerni. Mindhalálig meg is maradt ilyen kíváncsi szellemnek. Véleményem tudatában a nyilatkozatban szóba hozott Szabó Lőrínchez, Weöreshöz, Nemes Nagyhoz csatlakozom.